

Dominik Dryja

URZĄD I WŁADZA BISKUPA DIECEZJALNEGO

Biskupi diecezjalni na mocy sakry biskupiej są ustanowieni pasterzami Kościoła. Wypełniając swoją pasterską posługę powinni uwzględniać starożytną zasadę: widzieć – oceniać – działać [Sitarz 2015, 94]. Biskup diecezjalny kieruje powierzoną mu porcją Ludu Bożego jako następca Apostołów, dlatego też, tak jak Apostołowie, jest szczególnie wezwany do strzeżenia, przekazywania depozytu wiary, całkowitej wierności nauczaniu Jezusa Chrystusa oraz uświęcania i prowadzenia tego Ludu¹, stając się sługą sprawującym władzę². W tym kontekście zasadne jest postawienie następujących problemów badawczych: jakie kompetencje przysługują biskupowi diecezjalnemu i w jaki sposób są one realizowane? Kwestie te, zredagowane w formie pytań, wyznaczają cel podjętej analizy niniejszego artykułu. Zapoznanie się wyłącznie z dyspozycjami norm prawnych zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.³ pokazuje wielość i złożoność problematyki kompetencji biskupa diecezjalnego w tym zakresie. Przede wszystkim kompetencje powyższe można sprowadzić do czterech rodzajów, tj. władczych, kreacyjnych, koordynacyjnych i nadzorczych.

Ks. mgr lic. DOMINIK DRYJA, doktorant w Katedrze Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, Polska; e-mail: dominik@dryja.eu; <https://orcid.org/0000-0002-8262-9106>

¹ Congregatio pro Episcopis, *Direttorio Apostolorum Successores per il ministero pastorale dei vescovi* (22.02.2004), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2004 [dalej cyt.: AS]; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 517-711, *Wstęp*.

² Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75; tekst polski w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 104-63 [dalej cyt.: LG], nr 20.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

W celu przedstawienia i analizy kompetencji biskupa diecezjalnego w wykonywaniu władzy sądowniczej, konieczne jest przeanalizowanie: 1) pojęcia urzędu biskupa diecezjalnego; 2) pojęcia, natury i funkcji władzy biskupa diecezjalnego; 3) pojęcia kompetencji i jej rodzajów.

1. Pojęcie urzędu biskupa diecezjalnego

Przez pojęcie urząd w Kościele (*officium ecclesiasticum*) należy rozumieć zespół uprawnień i korelatywnie związanych z nimi obowiązków, ustanowiony na stałe, związany z realizacją misji Kościoła w zakresie uświęcania, nauczania i duszpasterzowania [Wilemska 2013, 1414; Sitarz 2004b, 186], który kojarzy się w tradycji chrześcijańskiej ze służbą oraz posługą. Analizując dokumenty kościelne i ich przekłady, można znaleźć tłumaczenie słowa *officium* nie tylko jako urząd, ale także jako funkcja (LG 67), obowiązek (np. LG 26), powinność (np. LG 28), czynność (np. LG 35), stanowisko⁴ lub zadanie⁵. Ustawodawca kodeksowy zdefiniował pojęcie urzędu nieco odmiennie. Zgodnie z kan. 145 § 1, urząd kościelny jest jakimkolwiek ustanowionym na stałe zadaniem z postanowienia czy to Boskiego, czy kościelnego dla realizacji celu duchowego. Obie definicje zakładają, że urząd musi mieć charakter stały, którego celem jest realizowanie duchowego dobra⁶. T. Pawluk uważa, że chodzi tu o stałość obiektywną, to znaczy niezależną od sukcesji osób, które dany urząd sprawują. „Stażność subiektywna nie jest wymagana do istoty urzędu, gdyż urząd można powierzyć konkretnej osobie na czas określony” [Pawluk 2002, 275].

Przytoczone definicje obejmują zadania nauczania, uświęcania i duszpasterzowania. Ustawodawca rozróżnia ustanowienie urzędu

⁴ Tenże, *Decretum de pastoralis episcoporum munere in Ecclesia Christus Dominus* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 673-96; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekry, deklaracje*, s. 236-58, nr 9.

⁵ Tenże, *Decretum de oecumenismo Unitatis redintegratio* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 90-112; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekry, deklaracje*, s. 193-208, nr 4; zob. Sobański 2003a, 233.

⁶ Tenże, *Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekry, deklaracje*, s. 478-508, nr 20.

z postanowienia Bożego lub kościelnego. Z ustanowienia Bożego, w Kościele działają następujące urzędy: urząd Biskupa Rzymu (kan. 330-333), urząd Kolegium Biskupów (kan. 330, a także kan. 336-337) i – jako taki – urząd biskupa (kan. 375 § 1 oraz kan. 381 § 1 i kan. 391). Wszystkie inne pochodzą z prawa kościelnego. Są one ustanawiane celem realizacji jakiegoś dobra duchowego. Z urzędem kościelnym związane są określone kompetencje.

Zgodnie z definicją legalną, biskupem diecezjalnym jest ten, któremu została powierzona jakaś diecezja, inni zaś są biskupami tytularnymi (kan. 376). Z biskupem diecezjalnym, jeśli co innego nie wynika z natury rzeczy lub z przepisu prawa, zrównani są także zwierzchnicy stojący na czele następujących Kościołów partykularnych: prałatury terytorialnej, opactwa terytorialnego, wikariatu apostołskiego, prefektury apostołskiej oraz administratury apostołskiej erygowanej na stałe (zob. kan. 381 § 2 oraz kan. 368). Zgodnie z ustawodawstwem pokodeksowym, z biskupem diecezjalnym zrównani, czyli mogący sprawować jego obowiązki i uprawnienia [Krukowski 2005, 242], są także: ordynariusz połowy⁷, administrator apostołski Personalnej Administratury Apostołskiej Świętego Jana Marii Vianneya⁸ oraz ordynariusz ordynariatu personalnego dla anglikanów przystępujących do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim⁹.

Jak Chrystus ustanowił Dwunastu swoim całkowicie dobrowolnym aktem, po długich godzinach spędzonych na modlitwie, po to, aby byli jego następcami (zob. Łk 6,12)¹⁰, tak biskupi są ustanowieni jako następcy

⁷ Zob. Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio apostolica qua nova canonica ordinatio pro spirituali militum curae datur* *Spirituali militum curae* (21.06.1986), AAS 78 (1986), s. 481-86; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, s. 211-16.

⁸ Zob. *Congregatio pro Episcopis, Decretum de Administratione Apostolica Personali «Sancti Ioannis Mariae Vianney» condenda* (18.01.2002), AAS 94 (2002), s. 305-308; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł 2*, red. i oprac. M. Sitarz, A. Romanko, U. Wasilewicz, P. Zajac, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2013, s. 558-63.

⁹ Zob. Benedictus PP. XVI, *Constitutio apostolica Anglicanorum Coetibus qua Personales Ordinariatus pro Anglicanis cunduntur qui plenam communionem cum Catholica Ecclesia ineunt* (4.11.2009), AAS 101 (2009), s. 985-90; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł 2*, s. 462-73.

¹⁰ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, piąte wydanie Biblii Tysiąclecia, Pallottinum, Poznań 2008.

Apostołów, po to, aby nuka Chrystusa była głoszona przez wszystkie wieki, aż do końca świata (zob. Mt 28,20; LG 24). Biskup diecezjalny jest zastępcą i legatem Chrystusa w Kościele partykularnym, którym kieruje (zob. LG 27). Powinien spełniać swój urząd „radami, zachętami i przykładem, ale także mocą swego autorytetu i świętej władzy [...], pamiętając o tym, że kto jest większy, ma być mniejszy, a przełożony jak sługa” (LG 27). Urząd ten powinien być spełniany jako prawdziwa służba, słusznie w Piśmie Świętym nazwana *diakonią*, czyli posługiwaniem (zob. Dz 1,17,25; 21,19; Ez 11,13; 1Tm 1,12; LG 24). Kongregacja ds. Biskupów w instrukcji *Ecclesiae Imago* stanowi, że urząd i działalność biskupa mają wyłącznie charakter duchowy i kościelny, a jego samego jaśniej ukazują jako prawdziwego „sługę Bożego”, i „sługę sług Bożych”, na wzór najwyższego Kapłana¹¹. Biskup posiada wszelką władzę zwyczajną, własną i bezpośrednią, oprócz tych spraw, które są zarezerwowane władzy najwyższej lub innej władzy kościelnej (zob. kan. 381 § 1).

Mianowany biskupem diecezjalnym rozpoczyna swoją misję w konkretnym Kościele partykularnym wtedy, gdy zostaną spełnione trzy wymogi prawne: konsekracja biskupia, misja kanoniczna oraz kanoniczne objęcie diecezji [Górecki 2004, 78-80]. Członkiem Kolegium Biskupów zostaje się w momencie przyjęcia sakramentu święceń najwyższego kapłaństwa i na mocy hierarchicznej komunii z głową owego Kolegium i jego członkami (zob. LG 22). Od święceń biskup upodobniony zostaje do Chrystusa jako pasterza swojego Kościoła (AS 12). Jeśli nie ma prawnej przeszkody, promowany do biskupstwa powinien w ciągu trzech miesięcy od otrzymania pisma apostolskiego przyjąć sakrę biskupią (kan. 379). Sobór naucza, że misja kanoniczna może być udzielana biskupom na mocy prawowitych zwyczajów, o ile ich nie odwoła najwyższa i powszechna władza Kościoła, albo na mocy praw przez tę osobę ogłoszonych lub uznanych, bądź też bezpośrednio przez Następcę Piotra (LG 24). Misja kanoniczna jest jakby posłannictwem nauczania wszystkich narodów

¹¹ Congregatio pro Episcopis, Directorium *Ecclesiae Imago* de pastorali ministerio Episcoporum (22.02.1973), Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1973; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, s. 403-516, nr 20.

i głoszenia Ewangelii wszelkiemu stworzeniu (zob. Mt 28,18; Mk 16,15-16; Dz 26,17-18).

Przed kanonicznym objęciem diecezji biskup promowany nie może ingerować w wykonywanie powierzonego sobie urzędu (kan. 382 § 1). Owo objęcie powinno zostać spełnione w terminie do czterech miesięcy od otrzymania pisma apostolskiego w przypadku, gdy nominat nie posiada święceń biskupich; lub w ciągu dwóch miesięcy od jego otrzymania, jeśli promowany posiada już sakrę (kan. 382 § 2; 418 § 1). Biskup kanonicznie obejmuje diecezję, gdy w niej – osobiście lub przez swojego pełnomocnika – przedstawi pismo apostolskie kolegium konsultorów, w obecności kanclerza kurii, który sporządzi odpowiedni akt. Natomiast w diecezjach nowo erygowanych poda do wiadomości to pismo w obecności wiernych i duchowieństwa, zgromadzonych w kościele katedralnym. Wówczas akt sporządza najstarszy z prezbiterów (kan. 382 § 3).

2. Władza biskupa diecezjalnego

Władza jest to „relacja wertykalna w społeczności, w której jedne podmioty występują w pozycji nadrzędnej względem podległych im uczestników życia społecznego” [Wilemska 2013, 759]. M. Sitarz definiuje władzę jako moralne upoważnienie do pełnienia funkcji kierowniczych w określonym układzie społecznym [Sitarz 2004b, 196]. Dzieli on władzę Kościoła na dwa rodzaje: władzę święceń (*potestas ordinis*) oraz władzę rządzenia (*potestas regendi seu iurisdictionis*). Zadaniem władzy święceń, wypływającej z przyjętego diakonatu, prezbiteratu lub episkopatu, jest uświęcanie ludzi i sprawowanie kultu. Natomiast władza rządzenia jest związana pryncypialnie z władzą święceń [tamże, 196-97]. J. Krukowski określa władzę jako element konieczny do zachowania porządku w stosunkach społecznych, w kierowaniu społeczeństwem do dobra wspólnego [Krukowski 2011, 48]. M. Żurowski uważa, że władza jest typowym zjawiskiem dla relacji interpersonalnych. Więzy zależności są fundamentem uprawnień oraz niezbędnego podporządkowania [Żurowski 1984; 7-8; Tenże 1979, 63]. E. Labandeira, definiując władzę rządzenia, stwierdza, że jest to: „władza publiczna pochodzenia Bożego, poprzez którą regulowana jest struktura społeczna Kościoła, jak również pozycja

i działalność jego członków w porządku do celu nadprzyrodzonego” [Labandeira 1994, 71].

W celu lepszego zrozumienia czym jest władza w Kościele katolickim i czemu ona służy, należy wyjaśnić pojęcia, takie jak: „święta władza” (*sacra potestas*) i trzy zadania (*munera*): nauczania, uświęcania i rządzenia, które powinny być zawsze ukierunkowane dla dobra wiernych, bowiem zbawienie dusz i dobro duchowe wiernych jest najwyższym prawem w Kościele (zob. kan. 1752). Pojęcie „świętej władzy” było wiele razy używane w dokumentach Soboru Watykańskiego II (np. LG 10, 18, 27; PO 2, 12) i dotyczyło władzy powierzonej przez Chrystusa Kościołowi. Tylko Bóg posiada pełnię władzy i tylko On może rozkazywać człowiekowi. W społeczeństwach, których struktury opierają się na prawie naturalnym, zwierzchnicy – prawidłowo ustanowieni – otrzymują potrzebną władzę dla osiągnięcia dóbr wyższych. Także Chrystus w momencie założenia Kościoła, czyli swego rodzaju społeczności zespolonej więzią sakramentów, przekazał władzę Piotrowi i Apostołom (zob. Mt 28,18) [Żurowski 1984, 7-8]. Chrystus pragnął, aby biskupi byli pasterzami w Jego Kościele aż do końca świata (LG 18). Są oni posyłani jako ojcowie i pasterze do kierowania Kościołem Bożym hierarchicznie uporządkowanym, ażeby razem z Biskupem Rzymu, następcą Piotra, i pod jego władzą, uwiecznić dzieło Chrystusa, wiekuistego Pasterza (EI 13) [Łydka 1985, 62-63]. Ta „święta władza”, która jest jedna, obejmuje także władzę rządzenia (*munus regendi*, zob. LG 21). W związku z tym, władza rządzenia w Kościele jest z ustanowienia Bożego; zdolni do niej są Ci, którzy otrzymali święcenia (a więc biskupi, prezbiterzy i diakoni); nazywana jest również władzą jurysdykcyjną; w jej wykonywaniu mogą współdziałać świeccy (kan. 129) [Sobański 2003b, 213-14]¹².

2.1. Natura władzy biskupa diecezjalnego

Ustawodawca stanowi, że przez samą konsekrację biskupi otrzymują wraz z zadaniem uświęcania, także zadanie nauczania i rządzenia (kan. 375 § 2), co jest konsekwencją sakramentalnego charakteru episkopatu. Dlatego też nakazuje mianowanym biskupom najpierw przyjąć święcenia

¹² Na temat współdziałania wiernych świeckich we władzy rządzenia szerzej zob. Wierzbicki 2016, 217-81.

episkopatu, a następnie objąć urząd (kan. 379). Biskup, który kieruje powierzonym sobie Kościołem partykularnym, w imieniu Chrystusa osobiście sprawuje wszelką władzę zwyczajną, własną i bezpośrednią, jaka jest wymagana do jego pasterskiego urzędu (LG 27; kan. 381). Dlatego władza jest *ipso iure* związana z urzędem biskupa diecezjalnego [Górecki 2004, 80] i powinna być sprawowana w hierarchicznej komunii z głową kolegium i członkami (LG 21). Władza zwyczajna sprawowana jest na mocy powierzonego urzędu pasterskiego biskupowi diecezjalnemu; nie jest władzą delegowaną przez podmiot wyższy; przysługuje mu habitualnie, w sposób stały. Władza własna charakteryzuje się tym, że nie jest to władza zastępcza i zawsze sprawowana jest we własnym imieniu; biskupi diecezjalni nie są więc wikariuszami papieża. Władza bezpośrednia oznacza, że biskup diecezjalny może ją sprawować bez koniecznych pośredników, ale jednocześnie może mianować sobie współpracowników [Krukowski 2005, 240-41; Ramos 1997, 150-51; Lempa 2013, 86-91; Żurowski 1984, 24-25]. Władza biskupa nie jest nieograniczona. W jej sprawowaniu, biskup musi zawsze respektować prawo Boże, wspólnotę hierarchiczną i uprawnienia wiernych [Krukowski 2005, 241], dlatego przysługującą mu władzę ma wykonywać zgodnie z przepisami prawa (kan. 391 § 1). Jest to niejako proklamacja zasady legalności w odniesieniu do funkcjonowania władzy biskupiej. W sprawowaniu władzy rządu nie może on działać całkowicie arbitralnie, ale jest zobowiązany do przestrzegania prawa stanowionego – nie tylko przepisów prawa materialnego, w szczególności praw podmiotowych wiernych, ale również przepisów prawa procesowego [tamże, 251]. Zdaniem T. Pawluka, stosunkowo mało spraw wyjętych jest spod kompetencji biskupów diecezjalnych [Pawluk 2002, 167]. Odpowiedzialność za rządzenie diecezją spoczywa zatem na biskupie (zob. AS 161).

W kan. 391 znajdują się wytyczne dotyczące władzy zwierzchnika diecezji. Jednak przepis ten dotyczy władzy potrzebnej do realizacji *munus regendi*. Według E. Góreckiego, normę zawartą w tym kanonie należy rozumieć w kontekście kan. 381, czyli jako zadanie poszerzone o to wszystko, co z zakresu przepowiadania i uświęcania zawiera się w *munus pastorale*, albo jako normę, która nie obejmuje ogółu zadań biskupa diecezjalnego w ramach *munus pastorale* [Górecki 2004, 81]. J. Krukowski uważa natomiast, że ustawodawca podaje zasady struktury

i funkcjonowania władzy rządzenia, czyli jurysdykcji biskupa diecezjalnego w Kościele partykularnym [Krukowski 2005, 251]. Z kolei L. Gerosa jest zdania, że pojęcie władzy biskupiej, którym posłużył się ustawodawca, nie jest całkowicie identyczne z pojęciem wypracowanym przez Sobór Watykański II, głównie dlatego, że jego element synodalny doznaje częściowego uszczuplenia. W KPK/83 dominuje korporatywna koncepcja prezbiterium, całkowicie obca koncepcji synodalności¹³.

2.2. Funkcje władzy biskupa diecezjalnego

We władzy rządzenia rozróżnia się władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą (kan. 135 § 1)¹⁴. Ustrój Kościoła charakteryzuje się jednością władzy (zob. kan. 331; 333 § 1; 336; 381 § 1; 391 § 1; 1419 § 1; 1442). R. Sobański uważa, że chodzi tu jedynie o różne funkcje jednej władzy kościelnej [Sobański 2003b, 221]. J.I. Arrieta twierdzi, że to rozróżnienie ma zadanie interpretacyjne i oczywiste jest, że to zabieg czysto hermeneutyczny, który absolutnie nie implikuje podziału władzy, tak jak jest to w systemach prawnych państw [Arrieta 2011, 157]. Biskup diecezjalny jest podmiotem pełnej, ale nie najwyższej władzy (zob. kan. 381)¹⁵.

W kan. 391 § 2 podane są wytyczne dotyczące sprawowania poszczególnych funkcji władzy: ustawodawczą wykonuje sam biskup.

¹³ Autor ten wyjaśnia: „Szczególna kwalifikacja wyrażona słowami *niezbędni pomocnicy i doradcy*, nadana przez Sobór Watykański II prezbiterom, oznacza z jednej strony, że posługa biskupia nie jest tylko personalna, ale z istoty swej synodalna, i że dlatego biskup potrzebuje prezbiterium dla wykonywania swojego pasterskiego zadania w Kościele partykularnym. Z drugiej zaś strony kwalifikacja ta oznacza, iż posługa prezbiterów, bez tego ścisłego powiązania z ich biskupem, byłaby wadliwa. Nacisk Ojców soborowych położony na fakt, że prezbiterzy wraz ze swym biskupem tworzą jedno prezbiterium w diecezji, oznacza następnie, iż ta instytucja nie stanowi ani powszechnego kolegium paralelnego do Kolegium Biskupów, ani prostej korporacji postawionej przed biskupem, jak np. Kapituła katedralna, ponieważ on sam należy do prezbiterium i jest jego głową” [Gerosa 1999, 342-43].

¹⁴ Ogólne normy sprawowania każdego z trzech rodzajów władzy zawarte są w AS w numerach 67-69.

¹⁵ W Kościele są dwa podmioty najwyższej i pełnej władzy przysługującej z nadania Chrystusa, mianowicie: Biskup Rzymu i Kolegium Biskupów (zob. kan. 330).

Władza ta zatem nie może być nikomu delegowana¹⁶. Biskup diecezjalny wykonuje władzę ustawodawczą (*legislativa*) w sposób uroczysty podczas synodu diecezjalnego, a w sposób zwyczajny przez wydawanie dekretów ogólnych (zob. kan. 29 oraz kan. 466). Zgodnie z tym kanonem biskup władzę wykonawczą, czyli administracyjną (*executiva seu administrativa*) sprawuje bądź osobiście, bądź przez wikariuszy generalnych lub biskupich, zgodnie z przepisami prawa. Są to organy pomocnicze wyposażone we władzę zwyczajną zastępczą, o których w kan. 475 (wikariusz generalny) i kan. 476 (wikariusz biskupi). Ustawodawca kodeksowy podaje ogólną regułę, że w każdej diecezji powinien być ustanowiony przynajmniej jeden wikariusz generalny (kan. 475 § 2). Jego władza musi obejmować obszar całej diecezji, a nie tylko jakąś część. Na mocy tej władzy może stanowić akty administracyjne w takim zakresie, jak biskup diecezjalny, wyłączając te, które biskup diecezjalny sobie zarezerwował, albo wymagają specjalnego zlecenia (kan. 379 § 1). Wikariusz biskupi jest organem fakultatywnym. Zakres jego kompetencji może być terytorialny – dla danego terytorium, lub materialny – dla konkretnego zadania, lub też personalny – dla konkretnej grupy wiernych [Arrieta 2011, 413]. Władza wykonawcza biskupa diecezjalnego nie ogranicza się do stanowienia aktów administracyjnych, ale obejmuje także podejmowanie inicjatyw o charakterze organizacyjnym oraz koordynowanie współpracy wszystkich podległych mu organów władzy kościelnej [Lewandowski 2015, 116].

Władzę sądowniczą (*iudicialis*) biskup diecezjalny sprawuje osobiście lub przez wikariusza sądowego i sędziów, według przepisów prawa. Zgodnie z kan. 1419 § 1, sędzią pierwszej instancji jest biskup diecezjalny. Każdy biskup jest zobowiązany ustanowić wikariusza sądowego, czyli oficjała, chyba że diecezja obejmuje małe terytorium lub mała jest liczba spraw. Oficjał posiada zwyczajną władzę sądenia (kan. 1420 § 1) i razem z biskupem diecezjalnym stanowi jeden trybunał, wyłączając te sprawy, które biskup diecezjalny sobie zarezerwował (kan. 1420 § 2).

¹⁶ Inną opinię przedstawia M. Wijlens, który uważa, że biskup koadiutor i biskup pomocniczy mogą posiadać władzę ustawodawczą, gdy zostają wyposażeni w specjalne uprawnienia, o których mowa w kan. 403 § 2-3; zob. Wijlens 1996, 71 (przyp. 11); cyt. za: Lewandowski 2015, 115 (przyp. 23).

Władza biskupa diecezjalnego dobiega końca z powodu następujących przyczyn: śmierci, zrzeczenia przyjętego przez Biskupa Rzymu, przeniesienia i pozbawienia, po powiadomieniu o tym biskupa (kan. 416)¹⁷. Rezygnację z pełnionego urzędu biskup diecezjalny zobowiązany jest złożyć, gdy ukończył siedemdziesiąty piąty rok życia (kan. 401 § 1). Natomiast usilnie zaleca się, aby biskup, który nie może, z powodu choroby lub innej ważnej przyczyny, właściwie wypełniać swojego urzędu, przedłożył rezygnację (kan. 401 § 2).

3. Pojęcie i rodzaje kompetencji

3.1. Pojęcie kompetencji

Słowo „kompetencja” jest terminem wieloznacznym. Łacińskie pojęcie *competentia* oznacza właściwość, uprawnienie, kompetencję, odpowiedniość, zgodność, proporcję, stosowność, przynależność, pełnomocnictwo [Sondel 2009, 182; Plezia 2007, 626; Sławski 1952-1982, 396; Jougan 1958, 129]. Kompetencja oznacza także zakres pełnomocnictw i uprawnień, zakres działania jakiegoś organu władzy lub innej jednostki organizacyjnej, zakres czyjejś wiedzy, umiejętności, odpowiedzialności [Doroszewski 1961, 879]. Według M. Matczaka, kompetencja „jest sytuacją prawną podmiotu oznaczonego przez regułę kompetencyjną jako ten, który dokonując określonego ciągu czynności psychofizycznych lub konwencjonalnych prostych dokonuje czynności konwencjonalnej doniosłej prawnie, a przez to ustanawia, zmienia lub uchyla normę (regułę), aktualizuje cudzy obowiązek lub realizuje element proceduralny w procedurach ustanawiania, zmieniania lub uchylania norm (reguł) czy procedurze aktualizowania cudzego obowiązku” [Matczak 2004, 184].

L. Adamowicz uważa, że kompetencja w znaczeniu odnoszącym się do prawa kanonicznego jest to: 1) upoważnienie na mocy prawa, odpowiednich organów kościelnych, np. Biskupa Rzymu, Kolegium Biskupów, Kolegium Kardynałów, biskupa diecezjalnego i biskupa eparchialnego, do stanowienia określonych aktów normatywnych, administracyjnych lub sądowych; 2) właściwość, czyli zakres spraw podlegających określonemu organowi władzy [Adamowicz 2002, 480-81].

¹⁷ Szerzej zob. Sitarz 2005, 72-294; Tenże 2010, 182-91.

M. Żurowski pisząc o przekroczeniu kompetencji stwierdził, że to nic innego, jak przekroczenie granicy swojej władzy [Żurowski 1984, 105]. W. Gromski uważa, że kompetencja jest to upoważnienie do dokonywania przez podmiot czynności z takim skutkiem prawnym, że przez ich dokonanie powstaną nowe lub tylko zaktualizują się, wcześniej już określone, obowiązki postępowania podmiotów podległych danej kompetencji, a także właściwość, czyli zakres spraw podlegający określonemu organowi [Gromski 2006, 313]. J. Krukowski stwierdza, podkreślając niejednoznaczne określenie pojęcia „kompetencja”, że „wyrażenie organ władzy «ma kompetencje» można rozumieć, iż organ ten «ma prawo», «ma uprawnienie», «ma prawną możliwość działania»; że «jest mu coś dozwolone». Można je również rozumieć, że organ «ma zobowiązujące uprawnienia», lub «ma uprawniający obowiązek». Spotyka się też wypadki identyfikowania kompetencji organu z całokształtem jego praw i obowiązków, czy też zdolnością prawną” [Krukowski 2011, 65-66]. Uważa on, że pojęcie kompetencji przede wszystkim rozumiane jest w nauce prawa kanonicznego jako określony zakres, czyli miara, władzy należącej określonemu organowi władzy kościelnej, zaś sama władza to możliwość podejmowania działań władczych [tamże, 66; Krukowski 1985, 62]. K. Ziemiński uważa, że kompetencja to „możność takiego prawem przewidzianego zachowania się przez wyraźnie oznaczony podmiot [...] w wyniku którego powstaje, bądź aktualizuje się obowiązek określonego zachowania się (działanie lub zaniechania) przez inny podmiot” [Ziemiński 2005, 346]. W literaturze rozróżnia się trzy ujęcia kompetencji, jako zdolność lub możliwość działania, jako upoważnienie oraz jako uprawnienie [Szyrski 2015, 9].

M. Sitarz uważa, że kompetencja to upoważnienie nadane danemu podmiotowi po to, aby ten tworzył uprawnienia lub obowiązki na rzecz innych podmiotów. Zaznacza, że kompetencje wyznaczane są przez normy kompetencyjne, które w prawie kanonicznym wywodzą się z prawa Bożego i prawa czysto kościelnego [Sitarz 2008, 103]. Normy kompetencyjne mogą przybrać dwie formy: ogólną, np. „obowiązkiem biskupa diecezjalnego jest rządzić powierzonym mu Kościołem partykularnym; z władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, zgodnie z przepisami prawa” (kan. 391 § 1) lub konkretną, np. „władzę ustawodawczą wykonuje sam biskup; władzę wykonawczą wykonuje bądź osobiście, bądź przez

wikariuszy generalnych lub biskupich, zgodnie z przepisami prawa; władzę sądowniczą osobiście albo przez wikariusza sądowego i sędziów, według przepisów prawa” (kan. 391 § 2) [tamże]. Cytowany Autor stoi na stanowisku, że na określenie kompetencji składają się dwie normy: 1) norma, która wskazuje podmiot, przedmiot i sposób dokonania czynności konwencjonalnej, np.: „w diecezji biskup powinien ustanowić sędziów diecezjalnych, którymi powinni być duchowni” (kan. 1421 § 1); 2) norma, która nakłada na inny podmiot obowiązek zareagowania w określony sposób na dokonaną czynność, np.: „sędzia jednoosobowy, w każdej sprawie może sobie dobrać, dwóch asesorów, duchownych lub świeckich o sprawdzonym życiu, by mu pomagali” (kan. 1424) [tamże, 103-104]. Ponadto, za J. Krukowskim, wyodrębnia następujące rodzaje kryteriów kompetencji: 1) kryterium terytorialne – oznacza obszar, co do którego organ może podejmować decyzje; 2) kryterium personalne – oznacza określoną kategorię wiernych; 3) kryterium rzeczowe, zwane merytorycznym – oznacza zakres spraw, co do których organ może podejmować decyzje (zob. kan. 479) [tamże; Krukowski 2011, 67-68]. A. Ravà definiuje natomiast cztery rodzaje kryteriów kompetencji: przedmiotowe, czyli obiektywne (*oggettivo*), podmiotowe, czyli subiektywne (*soggettivo*), terytorialne (*territoriale*) oraz funkcjonalne (*funzionale*) [Ravà 1961, 109-10]. Należy zaznaczyć, że zazwyczaj kryteria te nie występują rozdzielnie, ale łączą się. Zakres zaś kompetencji formułowany jest najczęściej w odniesieniu do rodzaju spraw, względem których organ władzy jest uprawniony bądź zobowiązany do działania [Sitarz 2007, 301].

3.2. Rodzaje kompetencji

W ramach sprawowania władzy biskupa diecezjalnego, ustawodawca wyposaża go w szereg różnych kompetencji, wśród których należy wymienić: władcze, konsultacyjne, reprezentacyjne, kreacyjne, mediacyjne, koordynacyjne, nadzorcze, liturgiczne [Tenże 2004a, 529-31; Romanko 2016, 148].

4. Wnioski

Na podstawie przeprowadzonej analizy należy wysnuć następujące wnioski:

1) Przez pojęcie urzędu kościelnego należy rozumieć zadanie, ustanowione na stałe, z postanowienia Boskiego lub ludzkiego, dla realizacji celów duchowych.

2) Biskup diecezjalny to ten, którego trosce powierzona została jakaś diecezja.

3) Z biskupem diecezjalnym, jeśli co innego nie wynika z natury rzeczy lub przepisu prawa, zrównani są w prawie ci, którzy rządzą następującymi Kościołami partykularnymi: prałatury terytorialnej, opactwa terytorialnego, wikariatu apostolskiego, prefektury apostolskiej, administratury apostolskiej erygowanej na stałe, ordynariatu wojskowego, ordynariatu personalnego dla anglikanów przystępujących do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim oraz Personalnej Administratury Apostolskiej Świętego Jana Marii Vianneya.

4) Biskup diecezjalny rozpoczyna urzędowanie ze wszystkimi tego skutkami, gdy spełnione zostaną trzy wymogi prawne: konsekracja biskupia, misja kanoniczna oraz kanoniczne objęcie diecezji.

5) Przez pojęcie władzy należy rozumieć moralne upoważnienie do pełnienia funkcji kierowniczych w określonym układzie społecznym.

6) Wyróżnia się dwa rodzaje władzy w Kościele: władzę święceń (*potestas ordinis*) oraz władzę rządzenia (*potestas regendi seu iurisdictionis*). Ta ostatnia jest nierozłącznie związana z władzą święceń.

7) Biskup diecezjalny w imieniu Chrystusa, osobiście sprawuje wszelką władzę zwyczajną, własną i bezpośrednią, ograniczoną jedynie sprawami zarezerwowanymi najwyższej lub innej władzy kościelnej, na mocy prawa lub dekretu papieża.

8) Władza biskupa diecezjalnego nie jest nieograniczona.

9) We władzy rządzenia rozróżnia się: władzę ustawodawczą, władzę wykonawczą i władzę sądowniczą.

10) Władza ustawodawcza nie może być delegowana. Władza wykonawcza może zostać delegowana wikariuszowi generalnemu lub

wikariuszom biskupim. Władzę sądowniczą wykonuje sam biskup lub przez wikariusza sądowego, a także sędziów, których zakres kompetencji określony jest w prawie.

11) Władza biskupa diecezjalnego wygasa z następujących przyczyn: śmierci, zrzeczenia przyjętego przez Biskupa Rzymu, przeniesienia i pozbawienia, po powiadomieniu o tym biskupa.

12) Przez kompetencję należy rozumieć upoważnienie nadane podmiotowi do stanowienia uprawnień lub obowiązków na rzecz innych podmiotów. Normy kompetencyjne mogą przybrać dwie formy: ogólną lub konkretną (szczególną).

13) Wyróżnia się trzy rodzaje kryteriów kompetencji: terytorialne, personalne i rzeczowe.

14) Biskup diecezjalny wyposażony został w szereg różnych kompetencji, wśród których należy wymienić kompetencje: władcze, konsultacyjne, reprezentacyjne, kreacyjne, mediacyjne, koordynacyjne, nadzorcze, liturgiczne.

PIŚMIENNICTWO

- Adamowicz, Leszek. 2002. „Kompetencja.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 9, red. Bogusław Migut, 480-81. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Arrieta, Juan I. 2011. „Władza rządzenia.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 150-63. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Doroszewski, Witold, red. 1961. *Słownik języka polskiego*. T. 3. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna.
- Gerosa, Libero. 1999. *Prawo Kościoła*. Poznań: Pallottinum.
- Górecki, Edward. 2004. „Pozycja biskupa w Kościele partykularnym.” W *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. Józef Krukowski, i Mirosław Sitarz, 77-89. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Gromski, Włodzimierz. 2006. „Kompetencja.” W *Encyklopedia Prawa*, red. Urszula Kalina-Prasznic, 313. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Jougan, Alojzy. 1958. *Słownik kościelny łacińsko-polski*. Wyd. 3. Poznań–Warszawa–Lublin: Księgarnia św. Wojciecha.

- Krukowski, Józef. 1985. *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Krukowski, Józef. 2005. „Biskupi.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. Józef Krukowski, 229-72. Poznań: Pallottinum.
- Krukowski, Józef. 2011. *Prawo administracyjne w Kościele*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Labandeira, Eduardo. 1994. *Trattato di diritto amministrativo canonico*. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore.
- Lempa, Florian. 2013. *Kompetencje, uprawnienia i obowiązki w Kościele Katolickim*. Białystok: TEMIDA 2.
- Lewandowski, Paweł. 2015. „Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące sądownictwa kościelnego w przedmiocie procesów małżeńskich według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku i instrukcji procesowej Dignitas connubii.” W *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. Robert Kantor, 109-25. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII.
- Lydka, Władysław. 1985. „Biskupi.” W *Słownik Teologiczny*, red. Andrzej Zuberbier, t. 1, 62-63. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Matczak, Marcin. 2004. *Kompetencja organu administracji publicznej*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Pawluk, Tadeusz. 2002. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 1, *Zagadnienia wstępne i normy ogólne*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Pawluk, Tadeusz. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 2, *Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Plezia, Marian, red. 2007. *Słownik łacińsko-polski*. T. 1-3. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ramos, Francisco J. 1997. *Le diocesi nel Codice di diritto canonico. Studio giuridico-pastorale sulla organizzazione ed i raggruppamenti delle chiese particolari*. Roma: Millennium Romae.
- Ravà, Alfredo. 1961. “Competenza nel diritto canonico.” In *Enciclopedia del diritto*, ed. Dino Marchetti, Giorgio Crisci, and Franco Piga, vol. VIII, 109-17. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore.
- Romanko, Agnieszka. 2016. *Mediacja w sprawach administracyjnych w prawie kanonicznym i w prawie polskim*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sitarz, Mirosław. 2004a. „Kompetencje kreacyjne organów kolegialnych w Kościele partykularnym.” W *Ecclesia et Status. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej profesora Józefa Krukowskiego*, red. Antoni Dębiński,

- Krzysztof Orzeszyna, i Mirosław Sitarz, 529-40. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sitarz, Mirosław. 2004b. *Słownik prawa kanonicznego*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Sitarz, Mirosław. 2005. „Przeszkoda w działaniu i wakacje stolicy biskupiej.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. Józef Krukowski, 272-94. Poznań: Pallottinum.
- Sitarz, Mirosław. 2007. „Kompetencje reprezentacyjne organów kolegialnych w Kościele partykularnym według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.”. W *Historia magistra vitae. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Jerzego Flagi*, red. Antoni Dębiński, Stanisław Wrzosek, Katarzyna Maćkowska [i in.], 298-315. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Sitarz, Mirosław. 2008. *Kompetencje organów kolegialnych w Kościele partykularnym w sprawowaniu władzy wykonawczej według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sitarz, Mirosław. 2010. „Procedura zarządzania Kościołem w sytuacjach nadzwyczajnych.” *Teka Komisji Prawniczej. Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie* 3:182-91.
- Sitarz, Mirosław. 2015. „Podstawowe zasady w sprawowaniu władzy ustawodawczej biskupa diecezjalnego.” W *II Polski Synod Plenarny a synody diecezjalne*, red. Józef Krukowski, Mirosław Sitarz, i Andrzej Pastwa, 93-117. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sławski, Franciszek. 1952-1982. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. T. 2. Kraków: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego.
- Sobański, Remigiusz. 2003a. „Urzędy kościelne.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. I: *Księga I. Normy ogólne*, red. Józef Krukowski, 233-86. Poznań: Pallottinum.
- Sobański, Remigiusz. 2003b. „Władza rządzenia.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. I: *Księga I. Normy ogólne*, red. Józef Krukowski, 212-33. Poznań: Pallottinum.
- Sondel, Janusz. 2009. *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- Szyrski, Mariusz. 2015. „Teoretyczne zasady podziału zadań i kompetencji organów właściwych w sprawach jawności i jej ograniczeń.” W *Jawność i jej ograniczenia*, red. Grażyna Szpor. T. IX: *Zadania i kompetencje*, red. Bogumił Szmulik, 1-39. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Wierzbicki, Piotr. 2016. *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi w Kościele partykularnym według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

- Wijlens, Miriam. 1996. "«For You I Am a Bishop, With You I Am a Christian»: The Bishop as Legislator." *The Jurist* 56, no. 1:68-87.
- Wilemska, Elżbieta. 2013. „Urząd kościelny.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 19, red. Edward Gigilewicz, 1414-415. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Ziemski, Krystian. 2005. „Kompetencja.” W *Wielka Encyklopedia Prawa*, red. Brunon Hołyst, wyd. 2, 346. Warszawa: Prawo i Praktyka Gospodarcza.
- Żurowski, Marian. 1979. *Współuczestnictwo kościelne „Ius ad Communionem”*. Warszawa: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy.
- Żurowski, Marian. 1984. *Problem władzy i powierzenia urzędów w Kościele katolickim*. Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy.

Urząd i władza biskupa diecezjalnego

Streszczenie

Biskup diecezjalny jest ustanowiony pasterzem Kościoła partykularnego. Jako następca Apostołów wezwany jest do strzeżenia, przekazywania depozytu wiary, całkowitej wierności nauczaniu Jezusa Chrystusa oraz uświęcania i prowadzenia powierzonego sobie Ludu Bożego. Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie: jakie kompetencje przysługują biskupowi diecezjalnemu w wykonywaniu swojej władzy i w jaki sposób są one realizowane? Na początku analizie poddano pojęcie urzędu biskupa diecezjalnego. Następnie scharakteryzowano pojęcie natury i funkcji władzy biskupa diecezjalnego. Kolejnym elementem artykułu była analiza pojęcia kompetencji oraz przedstawienie jej rodzajów.

Słowa kluczowe: urząd, władza, kompetencja, biskup diecezjalny, natura władzy, funkcja władzy

Institution and Authority of Diocesan Bishop

Summary

Diocesan bishop is constituted as a shepherd of the particular Church. As a successor of Apostles, he has to watch over, devolve deposit of faith, totally truly teaching of Jesus Christ. He also has to sanctify and preside over his community. The aim of the article is to answer a question: what competences has the diocesan bishop in performing his authority and in which way this competences are accomplishing? At the beginning the Author analyzed the concept of the institution of diocesan bishop. Then he analyzed the concept of nature and function of the authority of diocesan bishop. The last stage was to analyze the concept of the competence and to show different kinds of competence.

Key words: institution, authority, competence, diocesan bishop, character of authority, function of authority

Information about Author: Rev. DOMINIK DRYJA, J.C.L., Ph.D. student in the Department of Public and Constitutional Church Law, Institute of Canon Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration, the John Paul II Catholic University of Lublin; Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: dominik@dryja.eu; <https://orcid.org/0000-0002-8262-9106>